

PRIKAZI I OSVRTI

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu
historiju

Broj 45, godina XXIII
maj, 2018. [str. 137-139]

© Monos 2018

Adnan Jahić, *Muslimansko žensko pitanje u Bosni i Hercegovini (1908. - 1950.)*

*Bošnjačka nacionalna zajednica za
Grad Zagreb i Zagrebačku županiju,
Naučnoistraživački institut Ibn Sina
Sarajevo, Gradski ured za obrazovanje,
kulturu i sport Grada Zagreba, Zagreb
2017, 552 str.*

Adnan Jahić, izvanredni profesor na tuzlanskom univerzitetu, iznenadio nas je još jednom novom knjigom u izdanju Bošnjačke nacionalne zajednice za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju, Naučnoistraživačkog instituta Ibn Sina iz Sarajeva i Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i sport Grada Zagreba pod nazivom *Muslimansko žensko pitanje u Bosni i Hercegovini (1908. – 1950.)*. Povijest svakodnevica jedna je od grana povijesti koja je do prije dvadesetak godina bila poprilično nepoznata hrvatskim i bošnjačkim povjesničarima, koji su se uglavnom bavili tzv. događajnicom, punom važnih datuma, događaja i ličnosti. Male ljudske sudbine, kao i povijest svakodnevnog života, povijest obitelji, povijest običnog čovjeka ostala je po strani, nepravedno potisnuta i nedovoljno istražena od povjesničara. Slično je bilo i s jednom od grana povijesti, tzv. gender history, koja je u mnogim europskim zemljama već duže vrijeme popularna. Jahić se u ovoj knjizi pozabavio jednom temom koja je donedavno nepravedno shvaćana kao marginalno područje, kao tema kojom se bave etnolozi i sociolozi, a ne povjesničari. Tema ženske povijesti iznimno je važna za razumijevanje funkcioniranja današnjeg bosanskog društva, a prof. Jahić je u svojem djelu pratio odnos prema muslimanskim ženama u Bosni i Hercegovini kroz gotovo pola stoljeća. Autor ukazuje na činjenicu da ranijih godina čitatelj zainteresiran za povijest muslimanskog ženskog pitanja u Bosni nije imao prilike pročitati o polo-

žaju muslimanske žene u djelima znanstvenika, već se morao oslanjati na »obiteljsku i narodnu predaju«, pa je ovo djelo vrlo dobrodošlo budući da obuhvaća cjelokupni period od aneksije Bosne i Hercegovine do početka socijalističkog razdoblja. Ono monografski pokriva povijesne praznine koje su godinama bile doticane u brojnim djelima i monografijama samo marginalno te u osnovnim crtama.

Nakon aneksije Bosne i Hercegovine u bošnjačkom društvu dolazi do rasprave o položaju žene te o njezinim pravima. Ono što je simptomatično za taj prvi period jest činjenica da su u raspravi u najvećoj mjeri sudjelovali muškarci, pa tek pokoja žena, obrazovana u školama i mektebima. Otvaranje muslimanskog ženskog pitanja bilo je povezano s napisima u tadašnjem tisku koji je propagirao muslimanku kao majku, suprugu i profesionalnu domaćicu koja samo obrazovana može kvalitetno ispunjavati svoje dužnosti. S obzirom na činjenicu da je broj pismenih muslimana u tome periodu bio iznimno malen (1910. na 100 muslimana [žena i muškaraca] dolazilo je svega 5 pismenih), nije ni čudo da se za ženska prava muslimanki, ali i žena ostalih vjeroispovijesti koje su u omjerima pismenosti bili tek za mrvicu bolje, nije imao tko boriti. U Sarajevu koje je bilo najrazvijenija sredina u Bosni u to vrijeme bilo je na 100 muslimanki svega dvije koje su znale pisati. Čak i one muslimanske žene koje su željele pridonijeti opismenjavanju muslimanskih djevojaka kao što je bila Nafija Sarajlić, doživljavale su zbog toga neugodnosti i osude pod izgovorom »da to djeci ne treba«. Majke su, prema pisanju nekih autora, bile najviše krive za moralno opadanje djevojaka koje nisu polazile mektebe i koje su ostajale neškolovalane te nisu imale mogućnost zapošljavanja. Stoga je, kako piše Jahić, jedan dio takvih djevojaka postajao prostitutke. Posebno je mnogo prostitutki različitih konfesija bilo među seoskim djevojkama koje su već pri dolasku u grad radi služenja u domaćinstvima, na željezničkoj stanici, znale padati u ruke svakojakih sumnjivih tipova koji su ih odvodili u javne kuće. Dr. Maša Živanović je pisala o tome

da su takve djevojke u brojnim slučajevima ostajale trudne te da su zbog toga bile izgnane iz ljudskog društva, a da mladići nisu imali pri tome nikakvih odgovornosti. Odnos muslimanskih muškaraca prema ženama, o čemu doznajemo iz ove knjige, u periodu prije Prvog svjetskog rata, za vrijeme rata, ali i u novoj Kraljevini SHS, generalno gledano, bio je vrlo loš. Žene su u nemalom broju slučajeva padale u ruke prvom muškarcu koji bi ih želio oženiti, a gotovo nikada nisu imale priliku upoznati svojeg suđenika. Djevojke su se udavale već sa 13 ili 15 godina, a rađale su (slabašnu) djecu koja su znala umrijeti nakon poroda. Kada su imale 20 godina već su bile prestare za udaju. Muškarci su prema šerijatskim zakonima imali pravo da uzmu više žena, a to su pravo nerijetko koristili kako im je odgovaralo bez obzira na činjenicu da li su mogli uzdržavati svoje žene ili ne. Jahić u svojoj knjizi navodi kako je u predstavci koju je Šaćir Dedić-Lutvica uputio reisul-ulemi Čauševiću stajalo kako ima muškaraca koji svoju ženu smatraju kao životinju, pukom stvari pod njihovim nogama koja ne smije ništa željeti i ništa znati. Muslimanski svijet u Bosni i Hercegovini bio je u to vrijeme na tome stupnju da se muslimanske žene nisu usudile otkriti pred liječnicima, pa su zbog toga čak i umirale od raznoraznih bolesti. Mnoge muslimanske žene su živjele i umirale, a da im ni najbliži komšiluk nije znao ni imena. U Cazinskoj su krajini žene nazivane imenima svojih muževa, pa su tako bile Muhamedovca, Alinca, Suljinca i slično. Bračna pravila su u to vrijeme bila toliko stroga da je Omer-aga sa Krajine otjerao svoju treću ženu zbog toga što je u vrijeme njegova odsustva otišla rodbini, a da ga za to nije priuitala. Što je najgore, okolina taj čin nije nimalo osuđivala. Muslimanke su na selu bile u još gorem položaju od gradskih muslimanki. Žena je, kako su pisali mnogi savremenici, bila rob najgore vrste. Ona je robovala i nije se pritom žalila, jer je smatrala da tako mora biti. Od uživanja je, kako navodi Jahić, ostala navečer tek kahva od ječma s malo šećera.

Jedan se autor Dževad-beg Sulejmanpašić drznuo napisati brošuru u kojoj je iznio tezu o otkrivanju muslimanki, jer su zar i feredža simbolično prikazivale njezinu socijalnu ovisnost i nemogućnost sudjelovanja u modernom društvu. Brošura je bila oštro napadana i očito prerano napisana za muslimansko društvo u Bosni i Hercegovini koje u to vrijeme još nije moglo prihvatiti toliko moderne ideje. I osnivanjem Gajretovih ženskih internata u Mostaru i Sarajevu, koji su promovirali žensku emancipaciju, započinje mukotrpan put ka modernizaciji odnosa prema muslimanskoj ženi. Zakonom o narodnim školama koji je donesen 1929. godine regulirano je obavezno pohađanje narodnih škola bez obzira na spol. To je ponešto povećalo broj djevojaka koje su pohađale školu. Bez obzira na to, u velikom broju slučajeva je omjer muške i ženske djece koja su pohađala škole na području Drinske banovine bio 2-3, a ponekad i do 6 ili 7 puta veći u korist muške djece. Zanimljiv je podatak koji Jahić donosi o tome da je na području Bosne i Hercegovine 1931. bilo svega 607 žena (ili 0,16%) koje su pohađale građanske i srednje škole. Na javne škole se gledalo kao na faktor otuđenja muslimanke od tradicionalnih vrijednosti – vjere, morala i tradicije i njezinog pretvaranja u osobu bez identiteta i poštovanja prema klasičnim vrijednostima. U vrijeme Drugog svjetskog rata muslimanske žene su prolazile strašne patnje i stradanja diljem Bosne i Hercegovine, a osobito u istočnoj Bosni i istočnoj Hercegovini. Četnici su u istočnoj Bosni počinili stravična silovanja i pokolje nad muslimanskim ženama o kojima postoje svjedočenja u Zemaljskoj komisiji za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača. Profesor Jahić piše i o hrabrim, emancipiranim muslimankama, komunistkinjama, koje su sudjelovale u partizanskom pokretu, a koje su u velikom broju slučajeva i stradale.

Završetkom Drugog svjetskog rata stvorene su okolnosti u kojima se konačna emancipacija muslimanskih žena realizirala. Širokom kampanjom u prilog aktivne uloge žene u privatnom i javnom životu zemlje tradicionalni

odnos društva prema muslimanskim ženama počeo se rastakati. Osnovna zapreka emancipaciji muslimanki bila su konzervativna shvaćanja bošnjačkog društva izražena kroz inzistiranje na tradicionalnoj muslimanskoj ženskoj odjeći. Nošenje zara bilo je ukorijenjeno u bosanskom društvu tako da je skidanje zara išlo vrlo teško u pojedinim dijelovima Bosne. Ipak, zanimljiva je činjenica da su se pojedina muslimanska sela natjecala koje će brže odbaciti zar i na taj način pokazati da je započelo neko drugo, novo vrijeme. Islamska vjerska zajednica, usko vezana uz komunistički režim, poticala je nakon Drugog svjetskog rata skidanje zara i feredže i na taj način omogućila muslimanskoj ženi uključivanje u socijalističko društvo, ali i otuđenje od njezina korijena i vjerskih običaja.

Autor nam je kroz ovu vrijednu i lijepo opremljenu knjigu uspio pokazati put koji su prolazile brojne muslimanske žene u Bosni i Hercegovini od orijentalno zatvorenih žena koje ni najbliži susjedi nisu poznavali do radnica u tvornicama. Vrijednost knjige leži i u činjenici da je Jahić prošao brojnu literaturu, ali, što je još zanimljivije, obimnu arhivsku građu iz 10 različitih ustanova u Bosni, Hrvatskoj i Srbiji. Način na koji je autor koncipirao knjigu je iznimno kvalitetan. On se nije samo ograničio na nabranje pojedinih događaja, zakona i ideja, već nam je slikovito, uz mnogo primjera iz arhivske građe i tiskovina, dao životan prizor iz onodobnog bosanskog društva. Čitajući njegovu knjigu kao da ulazimo u jedan drugi, nama danas strani svijet, a koji je još tako nedavno postojao. Profesor Jahić je sasvim sigurno ovo svoje djelo namijenio svima nama zato da bismo bili svjesni koliko je još nedavno položaj muslimanske žene u Bosni bio iznimno težak i na koji su način društvene okolnosti nakon Drugog svjetskog rata omogućile muslimanskim ženama Bosne i Hercegovine emancipaciju i njihovo sudjelovanje u izgradnji modernog, današnjeg svijeta.

Dr. sc. Filip Škiljan